Terrats florits
a la 27a Mostra de Folklore Viu
a la Santa Tecla tarragonina
Jordi Bertran

Les Festes de Santa Tecla de Tarragona tenen des de fa vint-i-set anys un dissabte dedicat al folklore viu, enguany el 19 de setembre. Folklore viu? Va ser una etiqueta creada el 1982 pel tarragoní i aleshores tècnic de gestió cultural de l'Ajuntament de Tarragona, Alfred Fort Carracedo, actual administrador genera del Teatre Nacional de Catalunya. En aquells moments el mot folklore era a les terres catalanes sinònim de caducitat, sobretot perquè se n'havia fet ús i abús durant la postguerra franquista. Per això, s'optava per traduir aquest anglicisme com a "cultura popular", que és el que en sentit estricte vol dir. Amb l'etiquetatge d'un acte de la recent impulsada Santa Tecla només com a folklore, possiblement s'hauria donat sensació de poc trencament amb el règim anterior, per la qual cosa l'afegitó de "viu" reivindicava el valor actual i renovat dels costums ancestrals.

La iniciativa inicialment era acollida i organitzada pel propi ajuntament i hi assistien manifestacions festives diverses, però encara molt vinculades a les actuacions folklòriques d'escenari. Amb el pas dels anys es començaren a introduir formacions més de carrer i més vinculades al concepte de festa atàvica i no de recreació escènica. Alhora es potenciava la dinàmica itinerant de carrer. El darrer pas seria la substitució de l'escenari a la italiana ubicat normalment a la plaça de la Font per una escena central –de fet, l'originària de la festa- per realitzar la tanda de lluïment final. Organitzativament la Mostra de Folklore Viu passà de l'Ajuntament a les entitats festives del Seguici Popular, en un procés que es féu de manera progressiva i amb un tracte exquisit sense que es produís cap mena de trencament.

En paraules de la periodista il·licitana María Ángeles Sánchez, l'especialista festiva número u a l'Estat espanyol, la Mostra de Folklore Viu és "una de les singularitats" de Santa Tecla dins l'àmbit estatal i considera que conté un "aspecte molt positiu" en el sentit de poder veure grups que surten solament excepcionalment de la seva pròpia celebració i localitat. I així ha estat en la majoria d'edicions i també ho serà en aquesta. Serà, però, el primer cop que a la Mostra li toca compartir jornada i franja horària amb un altre dels actes que avui ja forma part de la seqüència ritual: la Santa Tecla Petita, de creació més recent, però que cada 19 de setembre s'ha fet un lloc propi en la festa.

El Protocol del Seguici Popular de la ciutat de Tarragona, aprovat per

MEDIATECA FESTES.ORG
L'ESPAI ON COMENÇA LA FESTA

Consell Plenari de l'Ajuntament, explicita que si el dia 19 cau en dissabte, la Santa Tecla Petita es mourà al diumenge dia 20, amb una tarda orfe d'actes rituals. El raonament és clar: la Mostra només es pot realitzar dissabte donat el caràcter internacional o estatal que acostuma a tenir i que obliga al desplaçament de grups professionals des de distàncies prou llunyanes. Una llàstima que enguany no s'hagi estat sensible a aquesta lògica ritual, especialment perquè els més perjudicats no serem ni els espectadors de mocador i samarreta ni els periodistes, sinó els festers integrants de les entitats per als quals serà impossible compatibilitzar una i altra activitat.

L'entitat organitzadora de la Mostra d'enguany, la Moixiganga, que compleix deu anys de la seva recuperació, ha encaixat la decisió amb diplomàcia, tot i que en els registres municipals han deixat constància del seu intent perquè la festa no sigui perjudicada. La Moixiganga ens obsequiarà amb una Mostra esplèndida i temàticament original. L'eix d'enguany no són, com algú podria haver esperat, les moixigangues. L'entitat ha posat a prova el seu enginy i ha optat per un dels elements més característics en el seu vestuari: el barret de flors.

Serà el primer cop que s'organitza un esdeveniment d'aquest tipus a partir dels elements de guarniment floral. Les flors als barrets s'han mantingut en diferents cicles festius, especialment el Carnaval, les festes primaverals i les patronals. S'hi ha vist en tots els casos la vinculació amb l'anunci o l'arribada del bon temps climatològic, fins i tot en el Carnaval, que d'una manera o altra històricament pregonava la fi de l'hivern més cru. Les moixigangues catalanes han mantingut les flors naturals històriques dels seus barrets avui convertides en flors de roba o paper, en general molt més escadusseres. La Moixiganga de Tarragona en seria l'excepció més notable perquè arran del treball d'investigació que van realitzar les seves documentalistes i recuperadores, s'optà per l'abundància floral en els barrets.

La Mostra tarragonina també té enguany un nivell singular perquè serà el primer cop que més de la meitat dels grups participants –tres de les cinc colles- actuen habitualment en l'interior dels temples de les seves poblacions. El fet d'entrar a les esglésies marca el caràcter representatiu i teatral d'aquestes manifestacions, i alhora és un indicador diàfan de la importància de què han estat revestides al llarg de la història. Potser seria un bon moment de reflexió per a l'església tarragonina sobre la idoneïtat d'autoritzar novament que la Moixiganga local també tingués aquest accent, com en altres places –Sitges, Valls, Vilafranca del Penedès- que si bé no és imprescindible sense cap mena de dubte aportaria un regust històric adient a la categoria metropolitana i primada de la seu local.

MEDIATECA FESTES.ORG
L'ESPAI ON COMENÇA LA FESTA

Els grups participants

A les 19.45 h del 19 de setembre els cinc grups participants sortiran des de la Font del Centenari en direcció a la històrica plaça de les Cols, on una hora més tard efectuen el lluïment final. Tots els grups de fora de Catalunya s'estrenen en el nostre país.

La Moixiganga de Valls, Catalunya

Les moixigangues catalanes són una representació al·legòrica de la passió i mort de Jesucrist. La Moixiganga de Valls, ja documentada l'any 1833, és una de les que millor atresora la història viva d'aquestes representacions ja que existeixen les imatges excepcionals del 1921 del prestigiós fotògraf Pere Català i Pic que recullen tots els seus quadres o misteris. Pertanyen a les reconegudes Festes Decennals de la Mare de Déu de la Candela, que se celebren cada deu anualitats –cada any acabat en 1- i que són declarades Festa Tradicional d'Interès Nacional. Es va recuperar durant les Festes Decennals de l'any 1991 per l'entitat Unió Anelles de la Flama.

Els quadres corresponen a retaules iconogràfics de l'església arxiprestal de Sant Joan Baptista de Valls. Els quinze membres que la integren pugen els uns sobre els altres per tal d'aconseguir construccions representatives d'aquesta simbologia, en onze quadres bastits a través d'una sèrie d'exercicis d'agilitat i d'equilibri. El nom d'aquestes figures són: l'oració a l'hort, quan l'assoten, quan el coronen, la palma del martiri, el Gòlgota, la creu, quan el baixen de la creu, la Dolorosa, l'enterrament, el sepulcre i la Mare de Déu d'Agost ajaguda a la llitera.

La flor del barret és producte de la transformació, com en nombrosos balls dels Països Catalans, de les flors naturals en les flors de roba. En aquest cas també la duen al barret, però en d'altres moixiganges a més a més la trobem cosida en armilles i pantalons.

Com marca la tradició, és l'únic element del Seguici Popular de Catalunya l'entrada del qual és permesa a l'església, fet que succeeix cada 2 de febrer amb motiu de la festa de la Candela. La Moixiganga vallenca actua també per la Festa Major de Sant Joan i per les Festes Decennals de la Candela, que tindran lloc en la seva propera edició del gener-febrer del 2011.

MEDIATECA FESTES.ORG
L'ESPAI ON COMENÇA LA FESTA

Danzantes de Fuente Tójar de San Isidro, Córdoba, Andalusia

Fuente Tójar és una petita població d'uns vuit-cents habitants a les terres de Córdoba. La festa que hi destaca és la de Sant Isidre, quan se celebra una fira autoritzada per privilegis reials i un exemple que evidencia la riquesa i diversitat del folklore andalús que durant una bona part de la història s'ha volgut amagar. Cada 15 de maig, diada del sant, vuit homes –els danzantes-, abillats amb vestits de colors ben vius i complementats amb el barret de flors del qual pengen cintes virolades que cauen sobre l'esquena, ballen harmoniosament al so dels seus instruments de la mateixa manera que ho van fer els seus avantpassats. Camises blanques travessades per una banda vermella, faldes estampades i castanyoles arrodoneixen el vestuari i l'atrezzo d'aquesta bella dansa.

Es tracta d'una dansa masculina i amb orígens rituals preromans d'adoració a la naturalesa, molt probablement vinculada a l'arbre de maig, que posteriorment fou incorporada al cristianisme. El patronatge de Sant Isidre es remunta a la repoblació de les terres cordoveses per part dels castellans, un cop conquerides a les tropes musulmanes. També manté la particularitat de ser ballada dins l'església per recollir el sant, acompanyar-lo en la seva processó, i rebre'l de genolls en la seva tornada al temple. Al final, també subhasten els obsequis que els devots han donat i que el sant, a espatlles dels confrares, ha anat mostrant en el seu recorregut.

La festa manté també un ritual previ, el vespre de la celebració. La vigília els vuit homes recorren el poble tocant diversos instruments, entre ells la guitarra, el violí i les castanyoles. Beuen i conversen amb els veïns. A l'endemà, set d'ells marxen, cadascun pel seu costat, a la casa del mestre o cap de colla, i, des d'aquí, abillats amb les seves

MEDIATECA FESTES.ORG
L'ESPAI ON COMENÇA LA FESTA

típiques indumentàries de colors, i es dirigeixen, ja els vuit, cap a l'església.

Els danzantes de Fuente Tójar van obtenir als anys seixanta del segle passat el Premi Estatal de Danses Antigues.

MEDIATECA
FESTES.ORG
L'ESPAI ON COMENÇA LA FESTA

La Lachera, Carnaval de Rocca Grimalda, Piemont, Itàlia

Rocca Grimalda és una població ubicada en un dels territoris històrics amb més personalitat cultural del nord d'Itàlia: el Piemont. La importància de la seva festa ha fet que aculli un dels museus de màscares i elements festius més notables d'arreu del món, en el qual la Moixiganga de Tarragona i les Festes de Santa Tecla ja hi tenen el seu espai.

L'origen d'aquesta antiga tradició de la Lachera es remunta a la revolució del poble de Rocca Grimalda contra el seu senyor feudal en temps medievals. El senyor volia exercir el dret de cuixa abans d'unes noces, fet que va provocar la revolta popular. Els homes armats del senyor que foren enviats per reprimir-la, acabaren posant-se de part del poble i desfilaren tots junts desafiant l'amo.

La representació de la Lachera es realitza anualment durant la festa hivernal del Carnaval. El ritus consisteix en una divertida i acolorida desfilada que escenifica l'origen de la tradició i, en definitiva, un casament marcat per un crescendo de sorolls i cascavells, en el qual les flors i les cintes de colors també tenen el seu protagonisme. Els personatges, alguns armats amb espases, altres amb fuets i picarols, altres abillats amb els barrets florits, ballen al voltant de la parella

MEDIATECA FESTES.ORG
L'ESPAI ON COMENÇA LA FESTA

casada, mentre que el diable salta entre la gent i el públic, tot rient i fent bromes.

La fusió entre la guerra i les noces és típica dels mites i balls de bona part del centre d'Europa. Els actors representaven en el seu origen els éssers sobrenaturals, i amb el pas dels temps han assumit el caràcter de la gent real: el tirà, els cònjuges, el boig, el guerrer... En la representació de la Lachera hi ha el testimoniatge de diferents períodes històrics tant en les coreografies com en el vestuari. Així s'hi detecten trets de la commedia dell'arte, dels posteriors espadatxins del segle XVII i de l'elegància del XVIII.

Tradicionalment, la Lachera balla tres danses: la Lachera pròpiament dita, la Giga i el Calisun. En ocasions anteriors ha viatjat a Alemanya, Àustria, Bèlgica, Croàcia i França, i avui visita per primer cop els Països Catalans i l'Estat espanyol.

MEDIATECA
FESTES.ORG
L'ESPAI ON COMENÇA LA FESTA

Diablos de El Hito, Cuenca, Castilla-La Mancha

El Hito és una petita població de Cuenca amb uns dos-cents habitants. Els Diablos de El Hito representen una de les festes de caràcter cultural i tradicional més emblemàtiques de Castella-la Manxa, la endiablada, celebració que cada primavera posa de manifest la importància de la tradició i de la conservació dels costums. Es tracta d'una de les representacions culturals que més ha perdurat en el temps i que s'ha convertit en el símbol de la idiosincràsia poblacional.

Cada mes de maig des de l'església de El Hito surt la preciosa imatge de la Mare de Déu de l'Encarnació, amb el Nen Jesús als braços, i comença el seu recorregut fins a l'ermita de Villavieja, a uns cinc quilòmetres. La precedeixen els diables i els danzantes, que han entrat a l'interior de l'església a buscar-la. El ritme és molt ràpid i és difícil seguir als diables anant i venint acompanyant la Mare de Déu i els danzantes que realitzen antics balls. El recorregut inclou tant els carrers del poble com els camins que condueixen a l'Altozano de la Mesa, el lloc on la tradició diu que un pastor va trobar la Mare de Déu, on resen una salve, es beneeixen els camps i reparteixen les rotlletes o panets típics en forma de cercle. A la tornada al temple de El Hito els danzantes i diables, hi entren novament per ballar al seu

MEDIATECA FESTES.ORG
L'ESPAI ON COMENÇA LA FESTA

interior. Els diables acaben agenollats davant la imatge processional.

Els diables, adults i infants, porten uns vistosos barrets de flors que fan una clara referència a l'antic oferiment a la natura. Duen la imatge de la Mare de Déu al front. A la mà llueixen una mena de maça coronada per la cara d'un diablot. Els enormes esquellots que porten a l'espatlla, lligats amb grosses corretges i que no paren de dringar en tot l'itinerari, així com la indumentària ens traslladen cap als orígens d'aquesta representació que es remunta al segle XIV en els anomenats "xarivari" estesos aleshores per nombrosos llocs d'Europa.

MEDIATECA
FESTES.ORG
L'ESPAI ON COMENÇA LA FESTA

Los Guirrios, del Carnaval de Llamas de la Ribera, León

Són, sense dubte, els personatges més importants del Carnaval de Llamas de la Ribera, una localitat d'un miler d'habitants en terres lleones. El seu Carnaval és l'Antruejo, i els guirrios els protagonistes principals, a mig camí entre els éssers humans i els personatges mitològics, entre les facècies burlesques i els rituals més ancestrals.

Criden l'atenció les seves dimensions i els seu colors, així com el soroll que deixen al seu pas. La seva indumentària es composa de camisa i pantalons de lli blanc, espardenyes de pell de vaca, corretges d'esquetlles, faixa negra i la vistosa màscara en forma cònica de 1.10 metres d'alçada i entre sis i set quilos de pes formada per grans vanos (tres al frontal i un al lateral) i flors de paper. Aquests vanos s'obren i es tanquen vertiginosament, mentre els guirrios fan sonar els esquellots. A més, porten diversos estris complementaris, però simbòlicament indispensables: les tenalles de fusta, les cues de be, les bufetes de porc...

Els guirrios van merèixer l'atenció del cèlebre investigador Julio Caro Baroja en el seu llibre "El Carnaval", que hi veu el seu origen en el substrat prerromà. Aquest tipus d'antruejo s'ha celebrat pràcticament sense interrupció, ja que ni la guerra civil ni la dura postguerra van anorrear-lo. Després d'una davallada en els anys 70, l'entusiasme d'un grup de joves amants de les tradicions d'aquest indret lleonès el va dur a la revifada i plenitud a partir de la dècada dels 80. Foren els

MEDIATECA FESTES.ORG
L'ESPAI ON COMENÇA LA FESTA

fundadors de l'Associació "Guirrios y Madamas", que han seguit respectant la forma més pura i original d'aquest carnaval hivernal. Conseqüència d'això fou la declaració de Festa d'Interès Turístic Provincial per al Carnaval de Llamas de la Ribera, i el protagonisme en les portades de llibres que parlen de les festes en el conjunt de l'Estat.

Jordi Bertran
Tarragona 2009

MEDIATECA
FESTES.ORG
L'ESPAI ON COMENÇA LA FESTA